

הגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים [האדר"ת] זצ"ל
 אב"ד פוניבז' מיר ועה"ק ירושלים ת"ו

אגרות האדר"ת זצ"ל (א)

לפנינו אסופה ראשונה של אגרות שלומים ודברי תורה שנכתבו ונשלחו ע"י הגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים [האדר"ת] זצ"ל, אב"ד פוניבז' מיר ועה"ק ירושלים ת"ו, אל החכם ר' יעקב רייפמאן ז"ל, בין השנים תר"נ - תרנ"ב, ובהם נושא ונותן, מעיר ומאיר כדרכה של תורה, על כמה מחיבוריו ומאמריו הנדפסים¹. אגרות אלו באו לידינו עלים עלים נפרדים ומפוזרים, אחת הנה ואחת הנה, ללא כל סדר פנימי בתוכנם, ובס"ד אחר יגיעה רבה עלה בידינו לסדרם ולהתקינם בסדר נכון כראוי וכיאות. [אמנם עדיין חלק מהאגרות לא נמצאו בשלימות, מהם החסרים בתחילתם או בסופם, מ"מ הדפסנו הכל כפי שנמצא בכתה"י מפני תוכנם המלא ענין בעיון ובקיאות מפליאה]. בהכנת והתקנת האגרות בשלימות מתוך כתה"י נשתתפו הרב בצלאל דבליצקי, הרב ישראל מאיר ויא, והרב זבולון שוב שליט"א, תשואות חן להם.

מכתב א'

ד' לי בעוזרי

והנה התלאות ומצוקות והרפתקאות מהעדר בריאות וטרדות העיר ל"ע, מענינים אשר לא ניתנו לכתוב, וביחוד בדבר תרומת הצבא לאחב"י שיהי' הכל בהכשר כדת המדינה יר"ה ועוד ועוד, הן עכבוני מלהכבד לעיין בדבריו הנעימים ולהשיב על אתר, ומרוב טרדתי והתאחרי עד כה, בחפזה כתבתי באישון לילה הקונטרס הזה. מובטחני כי מטיבותי' אמינא ביה טובא, ואבקשהו לכבדני ביקרתו בבקורתו החודרת, ואשר נוכח האמת דרכו, להראני אם שגיתי ח"ו.

שש לבי כי נתכבדתי להיות לי הכרות עמו, ומקרב לבי אומר לו, כי אני מתענג על דבריו מאד בקראי אותם, אך מעט אשר ראיתם, ואם

א' לס' ויזרח לו השמש, ויבא יעקב שלם.

חיים ושלום כנהר ירבה, לאיש דגול מרבבה, כמותו בישראל ירבה, השלם בחכמה ומדע, חוקר לכל דבר אמת, אור הברקי משנתו רב ונקי, הרה"ג שם תפארתו מו"ה יעקב רייפמאן הי"ו, ינוב בשיבה טובה ואורך ימים ישיבעהו.

שמחתי בבא אלי יקרתו, ומה נכבדתי באמרותיו, אשר זקן שקנה חכמה כמוהו, ענותו תרבני לדרוש מאתי הצעיר לימים ובאלפי [ישראל], נתן שמחה בלבי בראותי אותו חוקר עד תכלית בגופי תורה, ולא עם המבקרים על ו' אאופתא² ויוד קרת³.

1 מחיבוריו אלו יש לציין: פשר דבר (ווארשא תר"ה), תולדות הרז"ה (פראג תרי"ג), קול מבשר (שם תרי"ט), חוט המשולש (שם), משלוח מנות (שם תרכ"ב), מועדי ערב (ווילנא תרכ"ג), אור בוקר (ברלין תרל"ז), מנחת זכרון (ברעסלוי תרמ"א), משיב דבר (וויען תרכ"ו). 2 עיין זבחים י"ט ב' ורש"י שם. 3 עיין קידושין ט"ז ב' ורש"י שם.

יכבדני בחיבוריו אשר תחת ידו בכל לבבי אחיש לשלוח לו תמורתם אי"ה. ואם עוד אין בידו קובצי "יגדיל תורה" כולם, אוכל לשלוח לו קונט' ז' ח' ט' ששם נדפסו מעט ממני הדל, ואחכה למשפטו בלי משוא פנים.

בענינים שכתבתי עתה, רבות אתי בחיבוריי אשר חנני ד' ית"ש, אך אין עתותי פנויות לעיין במו ולהעתיק אף מעט, ולכן כתבתי מהעולה ברעיוני ובטובו לצדק ידיני על כל.

והיה זה שלום וחיים ארוכים ומתוקנים טובים ובריאים למעכת"ר.

מוקירו כרב ערכו

אלי' דוד ראבינאוויץ תאומים מפאניוועז

עמ"י

ע"ד תוס' פסחים ג' ב' דיושבי חו"ל פטורים מלעלות לרגל, הביא מעכת"ר שי' דברי העקרי דינים⁵ בשם ס' לחם יהודה⁶ (שניהם אינם תחת ידי לדון עליהם) ראי' מגיטין ד' ב'

4 ד"ה מאליה. 5 או"ח סכ"ב סט"ז. 6 ח"ב דף כ"ו וכ"ח. 7 דמבואר התם ריש גיטין דבא"א צ' לומר בפני נכתב ובפני נחתם לפי ששיירות מצויות. והתם אמרו בגמ' ד' ב' דהא דשכיחי ששירתא היינו משום עולי רגלים, ומינה דמחור"ל ל"ש עולי רגלים ולפיכך צריך לומר בפני נכתב וכו'. 8 מאמר בענין זה הדפיס החכם ר"י רייפמאן ב"ירושלים" של לונץ (כרך ג', ירושלים תרמ"ט, עמ' 87 ואילך) 'הגם ראייה במצות התלויות בארץ' ושם נמצאים כל הדברים כאן למעט ביאור אחד בירושלמי הוריות הבא כאן בסמוך, וכפי הנראה דברי האדר"ת נסובים סביב הדברים אותם שיגר לו ר"י רייפמאן קודם ההדפסה שם. (בשולי הדברים הציגונו מדברי ר"י רייפמאן שם - אלה המצוטטים ע"י רבינו במכתבו כאן). 9 פ"א ה"ב. 10 רבי יהושע בן לוי לראייה הילכו מלכוא חמת עד נחל מצרים, רבי תנחומא בשם רבי הונא טעמא דרבי יהושע בן לוי ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו וגו'. 11 אמר רב אסי ובהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל, שנאמר ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלכוא חמת עד נחל מצרים'. 12 דשנינו שם: 'תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה מפני הדרכים וכו' ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו'. ובתוס' שם ד"ה מפני כ' משום דהנך דיתבי בארץ ישראל א"צ לעבר, עכ"ל. ונראה מדבריהם דפי' גליות ישראל היינו יושבי חו"ל וא"כ מבואר דגם יושבי חו"ל עלו לרגל. 13 שכתב וז"ל: וקרי להו גליות ישראל דבבית שני היו משועבדין תחת יד האומות, עכ"ל. ומבואר דלא כתוס' אלא דגליות ישראל ר"ל יושבי אר"י בזמן בית שני. 14 ד' ח' שכתב: אחי מלכונן, שבאים לרגלים מכל מקום וכו' ועמד מי שהיה בארץ ערלים הנמשלים לאריות ולנמרים היו הכל באים, עכ"ל. ובמהדורה הראשונה מפירוש זה (אוקספורד תרל"ד) ד"ה ממעונות אריות: אפילו כשיבואו לחוג והם חו"ל וכו' עכ"ל. [את פירוש הראב"ע לשה"ש מהדו"ק קיבל ר"י רייפמאן מהרב נתינה לגר, ראה הדרום כ"ג עמ' 1400 מכתבו אליו בו הוא מודה לו על כך]. 15 ה' ק"פ פ"א ה"א. 16 כך הביא במרכבת המשנה דברי תוס' פסחים שם, וכ' דס"ל כרב אמי (שם ח' ב') כל שאין לו קרקע אין עולה לרגל.

דרשא דגמ' דמי שאין לו קרקע פטור מלעלות, והרי שלש פעמים כתיב, והא מחוייב הוא לעלות בשביל הפסח דבכרת, אלא ודאי דגם מפסח פטור כל מי שאין לו קרקע. וא"כ י"ל ק"ו הדברים, דפסח שהוא בכרת פטור מי שהוא בדרך רחוקה, כ"ש ראיה דבעשה שהוא פטור כל שהוא בדרך רחוקה מאוד, ולכן שפיר הרחיקו עצמם מירושלים כדי שיפטרו בשעתן.

[ב] ואולם מה שהרחיק מעכת"ר שי' הראיה מירושלמי, לדעתנו קרוב מאוד, ואומר על ראיה זו אכן מאסו הבונים כו', שלדעתי העניה אין ספק שכן הוא הפירוש האמתי בהירושלמי, ואם כי צדקו דבריו שהל"ל אמר ריב"ל, וגם אינו מענין המס', אבל תמה אני על עוצם חכמתו, שהרי לשון הירושלמי הוא באמת תמיד בכה"ג שלא לדקדק אם אמר מקודם או אח"כ.

וביותר יפלא בעיני עליו שהרי לפנינו באותו מקום בירושלמי נראים הדברים כן, שבתחילה א"ר אמי אמר רשב"ל לראיה הלכו אחר ישיבת א"י, לטומאה אחר רוב הנכנסים לעזרה כו', ואח"כ אמר ריב"ל לראיה הלכו מלבא חמת עד נחל מצרים, ולדבריו דברי ריב"ל חלוקים הם על רשב"ל, והרי מסוגיא דבבלי ג' א' משמע ג"כ דיושבי א"י לבד נקראו קהל ולא יושבי חו"ל מקרא דלבא חמת, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג משגגות²⁶, וא"כ לא פליגי כלל רק בלשון אחר אמר לה, וגם הל"ל וכן אמר ריב"ל. ואולי דהירושלמי אינו מקפיד בכך כבבבלי בכ"מ (עי' סוכה מ"ו א', ב"ק ט' א', ועוד כמה מקומות ואכ"מ).

שדברי התוס' לא משמע כן, וכ"ה בפסקי תוס' בפסחים¹⁷.

אלו הם דברי מעכת"ר שי' הנחמדים ונעימים, מזוקקים שבעתים, וענותו תרבני להודיעו את אשר אתי, אמרתי אשיחה וירוח ל¹⁸.

[א] דברי התוס' הנפלאים בעיני כבוד תורתו, בעיני פשוטים הם, והלא לפנינו תלמוד ערוך בפסחים ע' ב', יהודה בן דורתאי פירש הוא ובנו והלך וישב לו בדרום, ופרש"י¹⁹ רחוק מירושלים שלא לעלות לרגל ויתחייב בפסח ובחגיגה וכו'. ואי ס"ד דיושבי חו"ל חייבים בראיה, וה"נ בפסח כמו שתמה הרבה המשנה למלך בפ"א מקרבן פסח²⁰, א"כ מה הועילו חכמים בתקנתם. ואף דרב אשי קרי ליה פרוש מן החכמים וצוח ואמר ואנן טעמא דפרושים ניקו ונפרש, אבל מ"מ הלא רב מהאמוראים הראשונים שמפרש דבריו²¹, ובודאי לא היה מאן דהו, וחד מהתנאים שבזמנו וחכמי הדור לא כהו בו, [ואילן] היה עושה שלא כדת של תורה ודאי שהיו מנדין אותו, ועכ"פ לא היו דבריו נזכרים כלל בגמ', ורשע מיקרי, וחלילה לבעלי התלמוד להזכיר מי שעובר בשאט נפשו בביטול עשה דמצות ראיה וחגיגה ופסח. אלא ודאי דמי שהוא בחו"ל פטור הוא באמת מן הפסח וה"נ מראיה, וכמש"כ הצ"ח²² בטעם הדבר, משום דרך רחוקה.

והאור חדש²³ הוסיף לבאר דמדכתיב²⁴ שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך בעלותך לראות ולא יחמוד איש את ארצך²⁵, ואיך משכחת לה

17 דבתוס' שם כתבו 'וריב"ב שלא עלה לרגל י"ל שלא היה לו קרקע וכו', אי נמי נציבין ח"ל היא' עכ"ל. וכן בפסקי תוס' (סי' ט'): אין לו קרקע או בח"ל פטור מראיה עכ"ל. ודבריהם מבוארים דטעם פטור יושבי חו"ל אינו משום שאין להם קרקע. 18 בענין ראיה ליושבי חו"ל האריך רבינו האדר"ת בס' זהב שבא לפסחים ג' ב', עי"ש. ועיין גם מש"כ בס' שמע אליהו אות קי"ז, ובהערותיו לספרו זכר למקדש (מהדורת אהבת שלום עמ' י"ב). 19 ד"ה וישב. 20 ה"א. 21 עי"ש: אמר רב מ"ט דבן דורתאי [דס"ל דחגיגה דוחה שבת ומשום כך הלך לדרום] דכתיב וכו'. 22 שם ג' ב'. 23 שם. 24 שמות ל"ד כ"ג. 25 ומינה דריש רב אמי בפסחים שם ח' ע"ב דכל שאין לו קרקע פטור מן הראיה. 26 ה"ב.

חמת, דעיקר הפסוק לענין חג נאמר, והוא פשט הכתוב, ומלשון קהל הנאמר שם ידענו גם לענין קהל האמור בהוראת ב"ד דיושבי חו"ל אינם בכלל קהל. ועין יעקב בטח ינחנו, הראי' הזאת קמה וגם נצבה לדעתנו²⁸.

דן ואחרי אשר העירני מעלת כת"ר שי', בינתי בספרים, ועיינתי בשו"ת שאילת יעב"ץ²⁹ שהביא מעכ"ת בשם ס' עיקרי דינים, ושמה מצאתי הראיה מיהודה בן דורתאי, ואחרי פלפולו בכל הסי' קכ"ז, תו"ד דודאי ל"ש לפטור יושבי חו"ל כלל ממצות ראייה, משום שאיננה מצוה התלויה בארץ וחובת הגוף היא, והנ"מ בסנהדרין י"א א' מפני גליות ישראל שנעקרו, והביא דברי תוס' שם³⁰ והקשה על דבריהם שבפסחים, ורק נתקור דעתו דתוספות אחרים הם, והוסיף להביא גם דברי המפרש לקדוש החודש ושדחקו לפרש כן משום דס"ל כתוס' פסחים. אולם לדעתו עיקר הפטור אינו כלל משום שיושבי חו"ל הם, רק דהם בדרך רחוקה, וכל שהוא דרך רחוקה יותר ממהלך שלשים יום לפני החג פטור לעשות הפסח ולעלות לרגל, ולזה החשבון מכוון שלשים יום שלפני הפסח עם ט"ו יום שאחר החג, למען שכל הדר במהלך ט"ו יום לירושלים יבא בשיירה בט"ו יום, ושלא בשיירה בשלשים יום, ואה"נ דגם הדר בא"י יותר ממהלך שלשים יום לפני החג פטור כמו יושבי חו"ל. ולכן לא קשה כלל ממשנה דתענית י' א'³¹ דמשמע דיושבי חו"ל פטורים מלעלות לרגל³², וגם שיבוש הוא

וביותר אני מתפלא על הדרתו אשר עיניו משוטטות בכל אפיקי התלמודים, והרי הירושלמי הזה כהויתו הוא ג"כ בפ"ז דפסחים ה"ו ושם הגירסא באמת אמר רבי יהושע בן לוי, ולדעת כבודו מה ענין הוריה לפסחים שם, אבל באמת דרכו של הירושלמי כן, ענין אחד מושך לכמה ענינים, ובפסחים אידי דטומאה מייתי נמי הך דלהוריה ולראיה, ובהוריות לענין הוריה מייתי נמי דלטומאה ולראיה, אבל באמת שני ענינים נפרדים הם.

ג] ואם הייתי כדאי הייתי אומר דדווקא לענין מצות ראייה הוא דמייתי ראייה מלבא חמת, דהך קרא מספר לנו שעשו את החג כל הקהל מלבא חמת, ומה ענין הורית ב"ד לזה שבאו לחוג החג²⁷. אבל אם לענין מצות ראייה שהוא מעיקרי מצות החג לבא לירושלים, ודאי ששייך להשמיענו דבר זה, שהחג עשו אותו הקהל מלבא חמת אבל לא זולתם יושבי חו"ל.

ואמנם אחרי שבבבלי מייתי זה לענין הורית ב"ד, עלינו לקבל דבריהם באימה וביראה וחלילה לנו לנטות אף כחוט השערה מדברי קדשם, אבל אם נאמר שדברי רב אמי בשם רשב"ל הקודמים לזה, לראיה הלכו אחר ישיבת א"י, לפטור את יושבי חו"ל ממצות ראייה, מאן מרמי מידינו לקיים דברי התוס' שכתבו דיושבי חו"ל פטורים מראיה בעוד שאין לנו מקור אחר טוב ממנו המפורש להדיא.

ולא רחוק לומר דתרת"י ש"מ מקרא דלבא

27 עיין תועפות רא"ם ליראים סי' ל' מש"כ לבאר משמיה דבן הגדול ממינסק. ועיין מש"כ הגר"ע אלטושלער בחיבורו תקנת עזרא גליוני הש"ס להוריות ג' א' (כת"י, נתפרסם בהערות למסכת הוריות כתב יד פאריס, הוצאת אהבת שלום ירושלים תשס"ה עמ' ט' הערה 121). 28 בביאור מחודש זה בדברי הירושלמי זכה תחילה הגאון מוהר"י מקרלין בקהלת יעקב לפסחים שם, ששם הביא הך דהירושלמי כמקור לדברי תוס' פסחים הנ"ל, וכ' דבחינם הגיה בקרבן העדה בירושלמי פסחים דצ"ל 'להוראה'. והביאו רבינו בזהב שבא לפסחים שם (ובס' קהלת יעקב וכו') גליה לדריעה ונפל נהורא וכו' ושפת"י). ועיין מה שהביא הגאון רש"ש (בחידושו על מד"ר, ויצא אות ח') משם בנו רבי מתתיהו ז"ל מה שהעיר ע"ד הקה"י. 29 ח"א סי' קכ"ז. 30 ד"ה ומפני. 31 דתנינן שם: בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים, רבן גמליאל אומר בשבעה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת, ע"כ. 32 דאל"כ למה לא חששו לרחוקים יותר מנהר פרת.

הוצרך למיתני באחד בניסן ר"ה לרגלים, ומאי נפק"מ ביום א' דניסן, ומי סני לשון הברייתא שם ז' ב' ט"ז בניסן ר"ה לעומר, ששי בסיון ר"ה לשתי הלחם, ה"נ הו"ל למימר ט"ו בניסן ר"ה לרגלים.

אולם הדבר נכון דעיקר הדין להשמיענו שהוא ר"ה לענין כל תאחר שמחוייב להביא קרבנותיו לירושלים בחג, וא"כ אתי שפיר דט"ו יום הוא מהלך הדר במקום היותר רחוק מירושלים, וא"כ אתי שפיר דכבר מיום א' ר"ח ניסן שהוא ט"ו יום, עליו לבא לירושלים למען יקריב קרבנותיו בזמנם, א"כ ההכרח למנקט בא' בניסן.

וא"כ אין מקום לקושית התוס' דלישני ביובלות רגל שבו ר"ה ליובלות, דמאי נפק"מ לנו באחד בתשרי כיון דהיובל הוא בעשרה בו. כן נ"ל דבר נחמד קרוב לאמתתה של תורה להבין דברי חכמים וחידותם. (ואולם לפ"ז תקשה לנו מהא דיושבי חו"ל יצטרכו לבא זמן רב קודם החג לבל יאחרו נדרם, וא"כ נסתר ד"ז, אך י"ל ואכ"מ).

זן נשוב לדברינו, אף שדברי היעב"ץ ז"ל נחמדים המה, אולם לדבריו דהעיקר תלוי מי שהוא בתוך מהלך שלשים יום עליו רמי חיובא לבא, א"כ לרשב"ג דס"ל דשתי שבתות לפני החג שואלין ודורשין בהלכות החג³⁶ יפטרו הדדים במהלך י"ד יום, ואולי אה"נ. ויעוי' בר"ה ז' א' ובסנהדרין י"ב ב' ובריש מגילה ב' א' ובכמה מקומות רבות בזה אין פה מקומם לבאר הכל.

חן ולי העני בדעת פשטות הכתובים יורו ג"כ כשיטה זו דפטורים, דהרי מקרא מלא דיבר הכתוב³⁷ שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו' כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבולך

להביא ראיה ממשנה זו, שבודאי לא ימתינו יושבי א"י בשאלת הגשמים בשביל שוכני חו"ל בדרך רחוקה. אלו הם דברי הגאון האדיר מהריעב"ץ זצ"ל.

ה] ואני בעניותי נ"ל הראיה מהמשנה דתענית ראיה לדברי התוס' דיושבי חו"ל פטורים, ולדעתי הן הנה דברי הפסקי תוס'³³ דהרחוקים מנהר פרת כגון בני בבל לא היו עולים לרגל, ואף שדברי מעכ"ת צודקים בראייתו מדף ד' ע"ב, ונראים דבריו שדברי הפסקי תוס' משם נובעים ממאי דנקטי בני בבל, אבל כמדומני שמקורם ממשנה זו, כפי הנראה מסידור הפסקים הקודמים [סי' ז' הוא מדף ז' ע"א, ועי' בשו"ת חתם סופר חלק ששי סי' [ס"ו] ע"ד הפסקי תוס' ס"ח³⁴], וגם מה שתפסו בלשונם הרחוקים מנהר פרת נראה בעליל דלשון המשנה נקטו כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת.

ולא אפונה שמעכ"ת המודה על האמת יאמר שמיני' ומיני תסתיים שמעתתא דפסקי תוס' אלו ולקיים דברי תוס' דפסחים. וישמח לבו שכיון באמתת ראיתו לדברי הגאון ר' יעב"ץ ז"ל.

ו] ואדאיתאן עלה הך משנה דתענית, ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת, אמרתי להציע לפני מעכ"ת דבר אחד ממשנתי.

בר"ה דף ח' ע"ב, הקשה הגמ' יובלות באחד בתשרי הוא והא בעשרה בתשרי הוא, הקשו תוס' על זה³⁵ מ"ט לא משני כדלעיל ד' א' דפריך באחד בניסן ר"ה לרגלים והא ט"ו בניסן הוא ומשני רגל שבו ר"ה לרגלים, וא"כ ה"נ ה"מ לשנויי הכי, ולא תירצו ע"ז.

ולהאמור אתי שפיר, דבאמת תמוה למה

33 סי' ט' שם. 34 ר"י רייפמאן עסק בפסקי תוס' זה כאשר מבואר במכתבו אל הגאון רבי נתן אדלר (הדרום כ"ג עמ' 131), ובתשו' הגאון משאויל אליו בשו"ת זכר יהוסף ח"א סי' ע"ב אות ב' ד"ה ומה שהעיר מפסקי תוס'. ואולי גם הציע זאת לפני רבינו. 35 ד"ה בעשרה. 36 פסחים ו' ע"א. 37 שמות ל"ד כ"ג-כ"ד.

כמו שאינם בדברי הרמב"ם, ואין הכרח כלל שהי' יוסף הכהן בחו"ל, והראיה, שהביא בכורי יין ושמן ולא קיבלו ממנו, ואם היה בחו"ל הרי אין מביאים בכורים כלל מחו"ל, כמבואר בחולין קל"ו א' וב"ב פ"א א', ואפילו בהביא אינם כלום, עי' ר"מ סוף פ"א מבכורים⁴⁴ ואכ"מ [וגם אותו יוסף הכהן יצא פעם א' לחו"ל ללמוד תורה כמ"ש בערובין מ"ז ב', וא"כ ניקן ונאמר שהי' אז בהיותו בחו"ל מה שבלא זה אסור לכהן לצאת לחו"ל, וק"ל], וא"כ ראי' זו איננה כלל.

ודברי הרמב"ם ורע"ב צריכין ביאור רחב שנראים מהם שמצות ראי' חמורה ממצות פסח, וגם מצות ראי' בקטנים רק מדרבנן כמ"ש בחגיגה ד' א' וא"כ גם בפסח הם חייבין מדרבנן כמ"ש בפסחים פ"ט א', ואכ"מ ביאורם.

יוד] והנה בשו"ת שאלת יעב"ץ העלה בסוף דבריו גם בהך דר' אמי דמי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל, פסחים ח' ב', שהרמב"ם השמיטו [והנו"ב⁴⁵ מהדו"ת סי' צ"ד תמה על הגאון ר"י ברלין השואל, שהרי בסוגיא דשם מבואר דרב ור' אלעזר נחלקו ע"ז. וחידוש גדול שלא זכר שר התורה כמוהו, דר' יוחנן וריב"ל שהלכה כשניהם לעומת רב אמרו להדיא כר' אמי בירושלמי פאה סוף פ"ג⁴⁶, וא"כ דעת ר' אמי ור' יוחנן וריב"ל תכריע דעת ר' אלעזר ורב דמספק"ל לרב], ע"כ אומר היעב"ץ, דהך דר' אמי אינו כלל בזמן בית הראשון שכל אחד מישראל היה לו קרקע⁴⁷, אבל בזמן בית שני שלא היה היובל נוהג עוד ע"כ בעינן קרקע לקיומי קרא דולא יחמוד, ועל כן אף שיש לו קרקע בחו"ל נמי מיקרי יש לו קרקע, דארצך משמע נמי גם בחו"ל כהך דפסחים⁴⁸ גבי פירות

ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות וגו'. מבואר להדיא דכשנדור בא"י הוא שנתחייב לעלות, ולא כשנהיה בחו"ל, ואיך אפשר לנטות מזה.

וברייתא דגליות ישראל שהביא מעכת"ר שי', איננה מכרחת לנו שלא נפרש כדברי המפרש בקדוש החודש שהביא כ"ת.

והך דגיטין ד' ב' שהביא כבודו בשם ס' לחם יהודה, וזכה בה גם הגאון בעל הפלאה בכתובות ק"י ב'³⁸, ראי' עצומה מאוד. (ב) כן הראי' מתענית י' א' שהביא בס' אור חדש³⁹ [ולדעתנו גם דברי פסקי תוספות מזה] ובשו"ת שאלת יעב"ץ. (ג) ראית מעכ"ת מתענית ד' ב' חזקה ובצורה.

ולי נראה עוד מערובין כ' ב' לא התירו פסי ביראות אלא לעולי רגלים בלבד. ושם כ"א א' אמרו דאין פסי ביראות בבבל ולא בחו"ל משום דשכיח מיא בבבל, ובחו"ל לא שכיח מתיבתא.

ט] ויעוי' בפ"י המשניות להרמב"ם ז"ל בשלהי חלה⁴⁰ במשנה דיוסף הכהן העלה בניו ובני ביתו לעשות פסח קטן בירושלים והחזירוהו, שכ' "אלו הבנים קטנים היו בלי ספק ולא היו חייבין לעלות אלא בפסח ראשון שהכל חייבין בראי' לאמרו יתעלה שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך"⁴¹. משמע מדבריו דבני חו"ל חייבין בראי'.

ומצאתי בס' אור חדש⁴² שהביא כן מדברי הרע"ב שם⁴³ (שכ' כלשון הר"מ כדרכו בכל מקום), ואולם במחילה מכבודו שגה בזה והעתיק דברי הרע"ב מה שלא כתב כן כלל, שכתב בשמו דדווקא בפסח ראשון חייבים "לילך לא"י", ומלות אלו אינם בדברי הרע"ב

38 ד"ה פירש"י הכל מעלין. 39 פסחים שם. 40 פ"ד משנה י"א. 41 שמות ל"ד כ"ג. 42 שם. 43 ד"ה פסח קטן. 44 פ"ב ה"א. 45 או"ח. 46 ה"ז. 47 משום שאפי' מכרו אבותיו או מכר אחוזו חוזרת הקרקע ביובל וגוף הקרקע עומדת לעולם כחזקת בעלים ראשונים וא"כ אין לך אדם מישראל שאין לו קרקע, ולא אקרקע בא"י קפיד רחמנא, אלא קרקע כל דהו, ושפיר מתקיים בו ולא יחמוד איש את ארצך, ומתחייב בראיה, עכ"ד שם. 48 נ"ב ע"ב.

אלו בפשיטות י"ל דכיון דס"ל כר' אמי דכל מי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל, א"כ מצות ראייה איננה חובת הגוף ככל חובות הגוף, רק כמו חובת קרקע, ואף שאיננה מגדולי קרקע, אבל מ"מ ה"ה תלוי בקרקע, דהא מי שאין לו קרקע הוא פטור.

והרי הא דכל חובות הגוף חייבין גם בחו"ל, מילפותא דקרא דכ' 49 כל הימים אשר אתם כו' דכ' במצות איבוד ע"ז, מה איבוד ע"ז חובת הגוף ונוהג בין בארץ בין בחו"ל אף כל כו', א"כ מצות איבוד ע"ז הרי היא בפני עצמה ואיננה תלויה בשום דבר, אבל מצות ראייה שהיא תלויה בענין אחר דמי שאין לו קרקע פטור, גם יושבי חו"ל פטורים ממנה ומדכתיב ארצך וכדאמרן, ואין כלל הזה דחובת הגוף נוהג גם בחו"ל סותר לדין זה כלל, שי"ל דגם זה חובת קרקע מיקרי.

ואתי שפיר לדברינו דהך דריב"ל בירושלמי פ"ז דפסחים ופ"ק דהוריות דלראיה הלכו מלבוא חמת היינו דיושבי חו"ל הם פטורים, לטעמיה אזל, דס"ל בירושלמי ספ"ג דפאה דמי שאין לו קרקע פטור מן הראיה, א"כ ה"ל מצות ראי' חובה התלוי בקרקע ע"כ שפיר יש לומר דבני חו"ל פטורים.

וא"כ אתי שפיר מה שהשמיט הרמב"ם דין זה, דמדחזינן בבבלי הוריות ג' א' דמייתי הגמ' הך דר' אסי דלהוריה הוא דהלכו אחר יושבי א"י ולא לענין מצות ראייה (וכמו שהעיר מעכ"ת שי') א"כ לא ס"ל להבבלי סברא זו להלכה לפטור יושבי חו"ל מן הראיה, א"כ בע"כ דלא ס"ל כר' אמי דתלוי בקרקע, וא"כ מוכרח דחייבין בראיה, דמ"ט יפטרו כיון דחובת הגוף היא, וכקו' מעכ"ת שי'. וזהו כשנתרץ שיטת הרמב"ם שלא זכר כלל הך דיושבי חו"ל פטור מן הראיה, וכמש"כ המל"מ פ"א מק"פ 50.

שיצאו חו"ל, ומאן דפליג עלה ודרש בארצך יחידאה הוא, וראי' דאם לא כן איך משכחת לה דצריך קרא לפטור עבדים מראיה, כיון דא"א שיהיה לו קרקע ואפילו חציו עבד וחציו בן חורין אין לו קנין בארץ להפקיע מבעליו ישראל, ולהאמור ניתא דכשיש לו קרקע בחו"ל נמי שפיר דמי, עכ"ד.

הנה מ"ש מהא דפירות שיצאו מא"י לחו"ל, הוא בפסחים נ"ב ב', ואינו מבואר שם דארצך אפילו חו"ל בכלל, ואולם הפכו ידענו תלמוד ערוך בב"ב פ"א א' ובחולין קל"ו א' דממעט חו"ל מארצך. [וצע"ק במנחות פ"ד ב' דפריך לרשב"ל ארצך מאי עביד ליה, ואכ"מ].

וא"כ בודאי ל"ש לומר כלל דמי שיש לו קרקע בחו"ל לבד, נאמר שחייב בראיה, והרי בתורה כתיב ארצך, וקאי על כי אוריש גוים דבודאי על קרקע של א"י קפיד קרא. וכן מצאתי להטורי אבן על מסכת חגיגה ג' א' שכ' בפשיטות דעל קרקע דא"י קפיד קרא. וכן נראה מדברי הנו"ב מהדו"ת חלק או"ח סי' צ"ד שמפלפל ליישב דעת הרמב"ם שהשמיט לדר' אמי.

יא] ונ"ל ליישב בזה גם קושית מעכ"ת העצומה דמדוע יפטרו בני חו"ל מאחר שהיא מצוה של חובת הגוף ואיננה תלוי בקרקע כלל.

אמנם ראינו בתוס' ב"ב פ"א א' ד"ה ההוא, שהקשו למה לי קרא לכתב ארצך בבכורים למעט חו"ל, תיפוק ליה דהיא חובת קרקע, ותי' הרשב"א דבכורים לא חשיב חובת קרקע כלל, דלא דמי לתרומה ומעשר וחלה דשם גוף הפירות חייבין כו', אבל בכורים אין החיוב תלוי בפירות אלא בהאדם כו', אבל בכורים חובת הגוף נינהו (כעכו"ם) [כעבודה זרה] דילפינן מיניה בקדושין ל"ז א' כו'. א"כ לדברים

שתירצו תוס' 51 עליו מפני שלא היה לו קרקע לא עלה לרגל, א"א לומר כן כלל, איך יוכל להיות שהוא לא הי' מתאמץ לקנות קרקע בא"י כדי להתחייב ולעלות, וכדורות הראשונים שהיו מכניסין פירות דרך הבית כדי לחייבם במעשר (ברכות שם), ועי' במנחות מ"א א' דאמר ליה מלאכא לרב קטינא, קטינא קטינא סרבלא בסיתוא וסדינא בקייטא ציצית של תכלת מה תהא עליה כו' טצדקי למפטר נפשי מציצית.

ובילדותי אמרתי דבר מחודד בדעת התוס', שבאמת דבריהם סותרים מש"כ בב"ב מ"ד ב' ד"ה דלא, דנהגו לכתוב בהרשאות, ונתתי לו ד' אמות קרקע משום דאין לך אדם שאין לו ד' אמות קרקע בארץ ישראל דקרקע אינה נגזלת כו', ע"ש, א"כ תקשה ביותר ד"ז.

אמנם הדברים נכונים עפ"מ"ש בסנהדרין צ"ב ב' בענין מתים שהחיה יחזקאל מי המה, יעו"ש שמסיים בברייתא עמר ר' יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפלין שהניח לי אבי אבא מהם, וא' שם ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל, ואמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו וכו' יעו"ש, והנה הם שיצאו ממצרים בטרם יצאו אבותינו באי הארץ והרי א"י לא נתחלקה רק לבאי הארץ או ליוצאי מצרים בשערים ע"פ ציווי ד' ית"ש, וכמבואר בב"ב קי"ז א', אבל ליוצאי מצרים קודם הקץ לא נתחלקה כלל, א"כ אבותיו של ריב"ב לא הנחילוהו כלל קרקע בא"י, ול"ש בדידי' ולא יחמוד איש את ארצך כלל. זהו דבר מחודד ודרושי שהגדתי בשבת הגדול בשנת תרכ"ה בוילקאמיר [במקום כסא הרבנות של אאמו"ר הגאון זצ"ל] 52.

יב] אולם לדעת תוס' שכ"כ בפשיטות, והראיות הנזכרות מכריחות אותנו ליישב הסתירות שלנגד זה. לכן מוכרחים אנחנו לומר דרוב יושבי חו"ל באמת לא היה להם קרקע בא"י, ורק מעט מהם י"ל שהי' להם קרקע, א"כ אותם נתחייבו באמת כמו יושבי א"י דבדידהו הרי מתקיים קרא כדכתיב ולא יחמוד איש את ארצך, אבל אותם שלא היה להם פטורים, וא"כ שפיר י"ל דמשום אותם המעוטים לא חששו חז"ל לעכב תפלת הגשמים וקבעו עד שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת, ושפיר לא עלו לרגלים, כהך דתענית ד' ב' שהעיר מעכת"ר שי', וכהך דגיטין ד' ב' שהעיר ההפלאה ולחם יהודה שזכרנו.

אלא שגם זה אינו כדי שביעה, דאיך יתכן בזמן שהיינו שרוים על אדמתנו, ובהמ"ק הי' קיים ומלכות ישראל היתה מתנהגת, איך אפשר שלא הי' לכל אחד מישראל מעט כל שהוא קרקע, בכה"ג שתלוי בזה מצות ראייה ומצות פסח לדעת התוס', והרי מדברי הירושלמי ספ"ג דפאה דפריך מ"ט לא תני גם בראיה, משמע דגם קרקע כל שהוא שחייב בפאה מחייב בעליו בראיה. וצ"ל דאה"נ שלפי מסחרם וגלותם שנאנסו לשבת הרחק מא"י ולא הי' להם באפשרי לעלות לא"י גם בימי המועדים, היו מתרחקים לקנות כל עיקר שום קרקע בא"י כדי שלא יתחייבו באמת, והרי כה"ג מצאנו בברכות ל"ה ב' דורות האחרונים מכניסין פירותיהם דרך גגות חצרות וקרפופות כדי לפוטרן מן המעשר.

יג] אולם כ"ז תתיישב לנו על כל ישראל, אבל על ר' יהודה בן בתירא הנשיא בימיו

51 פסחים ג' ע"ב ד"ה מאליה. 52 חידוד זה רשם רבינו גם בס' זהב שבא שם (ובילדותי זה לי כששה ועשרים שנה הגדתי במקהלות בדרוש לשבת הגדול בדרך צחות וכו'), אך בסו"ד פקפק בזה עי"ש נימוקו. ושוב כתב 'ואחרי שנים רבות שמעתי שכבר נמצא סברא זו מהך דסנהדרין בספר'. ועייין בתשו' בית יצחק יור"ד סי' נ"ה שהביא ביאור נפלא זה משמיה דהגר"א ז"ל. וע"ע בס' ילקוט הגרשוני לגיטין שם שהביא כז משמיה דהגרא"ז מרגליות בעל בית אפרים.

אמר דאם הגיעו כבר לנהר פרת מעברין את השנה בשבילם, א"כ מבואר שגם הדריס רחוק לנהר פרת היו באים לירושלים, וא"כ קשה טובא ע"ד תוס' דיושבי חו"ל פטורים.

וליכא למימר דאף דפטורים מ"מ רשות בידיהם, ז"א דאי משום זה לא היו מעברין את השנה, ולתוס' סנהדרין שם ד"ה מפני הדרכים, גם בשביל אחת מהן היו מעברים, וכדבריהם משמע להדיא בירושלמי שזכרנו, שלא נזכר דרכים וגשרים ותנורי פסחים.

ותקשה נמי ע"ד המפרש בהל' קדוש החודש שמפרש גליות ישראל היינו אותם שבבית שני, דמלבד דהירושלמי קרא קדריש, עוד הלא מסיים והן שהגיעו לנהר פרת דביושבי חו"ל קאמר. וברייתא זו היא מתורת כהנים פ' אמור ר"פ ט', ע"פ⁵⁹ דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ד', ורש"י ז"ל בפ' התורה הביאה בלשון אחר קצת, ובירושלמי נדרים הגי' בטעות מאי דמייתי שם מקרא דוידבר משה את מועדי ד' אל בני ישראל, שזה המקרא נדרש לדרשות אחרות בבבלי ר"ה כ"ד א' ומגילה ל"ב א', ועי' פסחים ע"ז א' ובב"ב ק"כ ב', וע"ש בטורי אבן ר"ה שם.

טז] ואולם ראיתי ברש"י סנהדרין⁶⁰ שכתב שלכן מעברים שאם לא יעברו לא ירגילו לבא בפסח, והוגה⁶¹ לא יגיעו לבא בפסח, א"כ משמע מדבריו ז"ל דדווקא על פסח קפדינן ודרש למאי דסמיך ליה משום תנורי פסחים, מדל"א מקודם הך דגליות ישראל, שהוא דבר נכבד מהך דדרכים וגשרים, ודוחק.

אמנם לדרשת התו"כ והירושלמי שזכרה רש"י ז"ל בעצמו בפירוש התורה משמע דעל כל המועדות קפיד רחמנא שיהיו לכל ישראל ביחד. ואולי ס"ל דכיון שלא נזכרת דרשא זו

יד] אמנם אגרא דשמעתא נ"ל סברא נכונה בזה, דכיון דהילפותא דמי שאין לו קרקע פטור מלעלות הוא מדכתיב ולא יחמוד איש את ארצו, ולדברינו דצ"ל דווקא קרקע של א"י, א"כ לא רחוקה היא לומר ג"כ דבעינן דווקא קרא כדכתיב כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבולך, שע"ז כ' ולא יחמוד איש את ארצו, א"כ רק בארץ שנתחלקה לשבטים ושנכבש ע"י המלוכה ככיבוש א"י אבל אם מי שאבותיו לא היה להם חלק בא"י ורק שקנה הוא קרקע י"ל שאינו מתחייב בשביל זה כלל, דדווקא בקרקע של א"י שנתקיימה כדכתיב, הוא דגזוה"כ לחייב בראיה. וא"כ קושית הגאונים⁵³ דאיך משכחת לה קרקע לגר ועבד במקומה.

ובאותו ענין נ"ל קצת בהך דמכות י' ב' דנחלקו ר' אמי ור' אסי בעיר שאין בה זקנים אם קולטת ועוד כו' דלכאורה תלי אם בעינן קרא כדכתיב, ועי' סנהדרין מ"ה ב', וא"כ י"ל תסתיים דר' אמי הוא דס"ל דבעינן זקני העיר דווקא מדס"ל נמי דארצו דווקא בפסחים ח' ב', אלא דמשמע דאין הענינים שוים דאל"כ תקשה דר' אלעזר אדר"א שם ושם, ואכמ"ל בזה בדעת הר"מ ז"ל.

טז] אחר כותבי כ"ז נזכרתי תלמוד ערוך בירושלמי בכ"מ שסותר לדעת תוס' דיושבי חו"ל פטורים ממצות ראי', והוא ברפ"י דשביעית⁵⁴ ורפ"ג דר"ה⁵⁵ ופ"ק דסנהדרין⁵⁶ ופ"ו דנדרים⁵⁷ וז"ל ומנין שמעברין את השנה על הגליות שיצאו ועדיין לא הגיעו ת"ל⁵⁸ בני ישראל מועדי, עשה את המועדות שיעשו אותם כל ישראל, א"ר שמואל בר נחמן והן שהגיעו לנהר פרת. - והיינו הך ברייתא דבבבלי סנהדרין י"א א' דמעברין את השנה על גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו, ואין מעברין על גליות ישראל שלא נעקרו ממקומן, וע"ז

53 עי' טורי אבן חגיגה ג' ע"א ד"ה כדי ליתן. ונוב"י תנינא או"ח סי' צ"ד. 54 הל' א'. 55 הל' א'.

56 הל' ב'. 57 הל' ח'. 58 ויקרא כ"ג ב'. 59 שם. 60 ד"ה ומפני. 61 ע"י המהרש"ל שם.

נקט דהיושבים בא"י ה"ה תחת ידי מלך ישראל, והם קרובים לירושלים, ורק לאחר שנשתעבדו תחת ידי האומות, רק אז נמצאו גליות ישראל שבשבילם הוצרכו לעבר השנה, כן היה נ"ל לדחוק מעט, ורק שלא לעשות מחלוקת אם היה מסכים גם מעכ"ת שי'.

ולכא למימר דלא ידע שישמעו, זה אינו דהא חזקיה המלך שלח שלוחיו אף שהיו מלעיגים עליהם כמבואר בדברי הימים⁶⁵, ואיה מצות תוכחה החמורה, שאמר השי"ת על הצדיקים שבבית ראשון אם לפני גלוי לפנייהם מי גלוי, ע"י שבת נ"ה א'.

אלא ודאי דבאמת יושבי חוץ לא"י פטורים משום דכתיב ארצך, וכפשטיה דקרא שכ' למעלה בס"ד דמשמע דבדיירי א"י קאי, ובעינן תרתי שידור בא"י ושיהי' לו קרקע לר' אמי [ור"ב ל' ור' יוחנן], וממילא אף מפסח פטור [ונראה דזהו מדרכי נועם של תוה"ק דכתיב בה דרכיה דרכי נועם. וע"י סוכה ל"ב ב' ויבמות פ"ז א' ב' ובכ"מ, וה"נ לא ציותה תורה על הרחוק מאוד מא"י שיעלה לרגל, והוא נס מופלג לא חייבתנו תוה"ק אשר חוקיה חוקי חיים ונעימים לשומריה, - או שגזה"כ הוא ע"ז ואין לנו לחפש טעמים למצות השי"ת ונעו מעגלותיה לא תדע כתיב⁶⁶. - ועכ"פ הראיות מכריחות בס"ד].

יח] ואם נצדק בזה, אם חומה היא נבנה עלי' טירת כסף, ליישב בזה כל הסתירות, ולשום המעקשים למישור בחסדי ד' ית"ש. בשנקדים לזה: א) מה שמצאנו דחז"ל חייבו לתקן זכר למקדש בכל דבר, וכמבואר בסוכה מ"א א', ר"ה ל' א', ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה, והיינו בזמן שכבר חרב בהמ"ק.

בבבלי, משמע דתקנתא דרבנן לחוד הוא, וא"כ י"ל דבפסח דכרת לבד היא שחייבום חכמים לעבר, ולא משום מצות ראי' דבעשה. וא"כ אינחית לן חדא, אבל דברי תוס' שתלו פסח בראיה ועל שניהם כתבו דיושבי חו"ל פטורים, א"א ליישב בכך.

[ודבר חידוש מצאתי בתוספתא ספ"ב דסנהדרין⁶², שהוא היפוך מד' הבבלי וירושלמי ותו"כ שזכרנו, דקתני שם מעברין כו' ומפני הגליות שלא יצאו ממקומם אבל אין מעברין כו' ומפני הגליות שעלו ועדיין לא הגיעו, וברור שט"ס הוא, וצ"ל להפוך, ואין תחת ידי התוספתות מדפוס החדש עם הפירושים⁶³].

יז] ואמנם עלה ברעיוני ראייה מכרחת וכמדומני שאין עליה תשובה, דיושבי חו"ל פטורים מראיה וה"נ ממצות פסח [וכל אביזרי' דחובות יו"ט מק"ו מפסח, וכמ"ש תוס' פסחים, וחידוש שבפסקי תוס' לא כ' רק ראייה], מהא דמצינו בעזרא סוף סי' ו' [פס' י"ט] שכ' שם ויעשו בני הגולה את הפסח, ומ"ט לא הודיעו לאותם שנשארו בגולה, דכל הקהל עלו רק ארבעה רבוא אלפים שלש מאות שישים כמש"ש סי' ב' [פס' ס"ד], וא"א לומר כלל שלא ידעו שבית המקדש כבר בנוי, ואיך ח"ו היו מקילים באיסור כרת רוב ישראל שנשארו בגולה, ומדוע לא כתבו עזרא וסייעתיה אגרות אליהם לבא, - וה"נ מצאנו בחזקיה המלך⁶⁴ ששלח שלוחים ואגרות מדין ועד באר שבע ולא להיושבים בחו"ל [אלא שנ"ל די"ל שאז עדיין לא היו בחו"ל מישאל כלל, ורק אחרי שהגלו ע"י סנחריב ונבוכדנצר הוא הוא שנתיישבו בבבל, וח"ל בכל מדינות שוביהם, - ולזאת נ"ל שיש לפרש בדברי המפרש לקידוש החודש שלא כהבנת מעכ"ת [והגריעב"ץ] דעל יושבי ארה"ק קאמר, אלא דאורחא דמילתא

62 הל' ו'. 63 ע"י חסדי דוד ומנחת בכורים שם שהרגישו בזה והגיהו כן בתוספתא. וע"ע שיירי המנחה שם. 64 דה"ב ל' י'. 65 שם. 66 משלי ה' ו'.

עולים לרגל עוד לאחר החורבן, ואולי בזמן הבית היה זמן השאלה באמת שונה משהוא אח"כ.

וכן י"ל כוונת פסקי התוס' דהרחוקים מנהר פרת כגון בני בבל היינו שרחוקים ממנו ואינם קרובים כמו בני בבל, ואם שדחוק לפרש כן, בכ"ז י"ל דכוונתם דווקא הרחוקים מאוד שהם פטורים ממצות הנוהגות בארץ, וכמו שזכרנו, הוא שאינם עולים לרגל, אבל הקרובים לא"י אף בני בבל ומצרים באמת עולים לרגל.

וא"כ גם דברי (התו"כ ו)הירושלמי שזכרנו שאמרו ועדיין לא הגיעו שמעברים עליהם שכבר הגיעו לנהר פרת, הוא מפני שהם קרובים וחייבים מדרבנן. ואין להקשות דאין שייך ריבויא דקרא על מה שחייבים מדרבנן, דזה אינו דממילא צריך לעבר כיון שיבואו בע"כ והדרש הוא על יושבי א"י. ותו לפ"ד הירושלמי בשביעית⁷⁵ ובמעשרות⁷⁶ ובגיטין⁷⁷ וכמה מקומות⁷⁸ דבזמן בית שני שקבלו מאליהם את המעשרות, נתחייבו אח"כ מדאורייתא. ויעוי' בבלי מכות כ"ג ב'⁷⁹, ובשנות אליהו למרן הגר"א ז"ל מווילנא⁸⁰ [נאות"י גם הירושלמי - לציין מקומם].

ובזה לא יפלאו דברי הגריעב"ץ ז"ל דמשום הרחוקים מנהר פרת לא יעכבו שאלת הגשמים, שבוזה אה"נ דכיון דגם מדרבנן אינם חייבים אף שנמצאו מחמירים ממדת חסידות, הם מעט מזער, ולא חשו להם חכמים, ודוק. וגם ר' יהודה בן בתירא שהיה דר בנציבין היה ג"כ רחוק מירושלים ואף מדברי סופרים לא היה

(ב) מצאנו שחז"ל תקנו זכרונות לקיום מצות התלויות בארץ להנהיגן גם בחו"ל, וכמבואר בפ"ד ידידים⁶⁷ דתרומות ומעשרות נוהגות בכבל מתקנת נביאים, וכ"ה בירושלמי פ"ו דשביעית⁶⁸, ובמצרים ועוד מקומות מתקנת חכמים הראשונים⁶⁹, ומקור הדבר מדכתיב⁷⁰ ושמחתם את דברי אלה על לבבכם, כמש"ש בספרי והובא בפרש"י עה"ת והרמב"ן ז"ל [והדברים ארוכים בזה]⁷¹.

ע"כ נראה דאף שמצד הדין היו בני בבל וכ"ש בני חו"ל הרחוקים פטורים מן התורה ממצות ראייה ופסח וכיו"ב, מ"מ חייבם חכמים ואולי כבר הנביאים גם בזה כמו בתרומות ומעשרות, דמ"ט גריעי מצות אלו ממצות תרומ"ע [ועי' רמב"ם בפ"א מתרומות⁷² ובתוס' ע"ז נ"ט א'⁷³ וחולין ז' א'⁷⁴ ובמקומות רבות מש"כ בזה], אבל זהו רק בזמן שבהמ"ק הי' קיים.

אבל אחר שנחרב בעונינו ועונות אבותינו, אף שהיו גם אח"כ עולין לרגל וכמש"כ כמה מהאחרונים, וכמדומני בהגהת הגרצ"ה חיות ז"ל בנדרים כ"ג א' הביא כמה ראיות לזה, מ"מ זהו רק ביושבי א"י אבל ביושבי בבל וחו"ל לא היו עולים עוד, וסייעתא לזה מהא דא' בסוכה מ"ד א' דלא עבדינן זכר למקדש רק ביש לו עיקר מן התורה, וא"כ יושבי חו"ל שפטורים מן התורה א"צ לעשות זכר למקדש, ולכן לא היו עולים עוד לרגל גם מדברי סופרים.

יט] ומעתה אתי שפיר הך דגיטין ד' ב' דודאי לא שכיח עולי רגלים ממדינת הים לארץ ישראל, כן נמי י"ל הך דתענית ד' ב' דלא היו

67 משנה ג'. 68 הל' א'. 69 עי' רמב"ם פ"א מתרומות ה"ו. ובס' החינוך מצוה תק"ז. 70 דברים י"א י"ח. 71 האריך רבינו בזה בספרו זכר למקדש במאמר 'אות זכרון' (חיבור זה של רבינו חזר ונדפס בתוך 'אוצר כתבי האדר"ת', הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשס"ד. 72 שם. 73 ד"ה בצר. 74 ד"ה והתיר. 75 פרק ו' הל' א'. 76 פ"א הל' א'. 77 פ"ד הל' ג'. 78 עי' דמאי פ"ג ה"ד. 79 דאמרי' אמר ריב"ל שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם וכו' והבאת מעשר. ועי' ברש"י שם ד"ה והבאת מעשר. 80 עי' שנות אליהו שביעית פ"ו מ"א.